

Чукут С.А.

11. Державна інформаційна політика в Україні.

11.1. Галузі, види, джерела інформації і та інформаційної діяльності.

11.2. Державна інформаційна політика України та шляхи її вдосконалення.

11.3. Законодавче забезпечення інформаційної політики в Україні.

11.4. Інформаційна безпека України.

11.1. Галузі, види, джерела інформації та інформаційної діяльності.

Інформація (від лат. informatio - ознайомлення, роз'яснення, уявлення, поняття), 1) повідомлення, освідомлення про стан справ, дані про щось, що передається людьми; 2) зменшуєма, знімаюча невизначеність у результаті отримання повідомлень; 3) повідомлення, невід'ємно зв'язане з управлінням, сигнали в єдності синтаксичних, семантичних та прагматичних характеристик; 4) передача, відображення різноманітності в будь-яких об'єктах та процесах (неживої та живої природи).(С.222).

У Законі України «Про інформацію» закріплюється право громадян України на інформацію, закладаються правові основи інформаційної діяльності. Грунтуючись на Декларації про державний суверенітет України та Акті проголошення її незалежності, Закон стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації.

Під *інформацією* цей Закон розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

Закон встановлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу

та суспільство від неправдивої інформації. Дія цього Закону поширюється на інформаційні відносини, які виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації. Законодавство України про інформацію складають Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права.

Основними принципами інформаційних відносин є:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- об'єктивність, вірогідність інформації;
- повнота і точність інформації;
- законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Інформаційна діяльність - це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. З метою задоволення цих потреб органи державної влади та органи місцевого і регіонального самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних. Порядок їх створення, структура, права та обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України або іншими органами державної влади, а також органами місцевого і регіонального самоврядування.

Основними напрямками інформаційної діяльності є: політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо. Держава зобов'язана постійно дбати про своєчасне створення, належне функціонування і розвиток інформаційних систем, мереж, банків і баз даних у всіх напрямках інформаційної діяльності. Держава гарантує свободу інформаційної діяльності в цих напрямках всім громадянам та юридичним особам в межах їх прав і свобод, функцій і повноважень.

Основними видами інформаційної діяльності є одержання, використання, поширення та зберігання інформації. ***Одержання*** інформації - це набуття, придбання, накопичення відповідно

до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою. *Використання* інформації - це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. *Поширення* інформації - це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації. *Зберігання* інформації - це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв. Одержання, використання, поширення та зберігання документованої або публічно оголошеної інформації здійснюється у порядку, передбаченому цим Законом та іншими законодавчими актами в галузі інформації.

Галузі інформації - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності суспільства та держави. *Основними галузями інформації* є: політична, економічна, духовна, науково-технічна, соціальна, екологічна, міжнародна.

Основними видами інформації є: статистична інформація; масова інформація; інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація.

Статистична інформація - це офіційна документована державна інформація, що дає кількісну характеристику подій та явищ, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя України. Державна статистична інформація підлягає систематичному відкритому публікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових закладів та інших заінтересованих організацій до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, встановлених законодавством України. Система статистичної інформації, її джерела і режим визначаються Законом України "Про державну статистику" та іншими правовими актами в цій галузі.

Масова інформація - це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) - газети,

журнали, бюлетені тощо і різні видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними засобами масової інформації є: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Порядок створення (заснування) та організації діяльності окремих засобів масової інформації визначаються законодавчими актами про ці засоби.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування - це офіційна документована інформація, яка створюється в процесі поточної діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого і регіонального самоврядування. Основними джерелами цієї інформації є: законодавчі акти України, інші акти, що приймаються Верховною Радою та її органами, акти Президента України, підзаконні нормативні акти, ненормативні акти державних органів, акти органів місцевого і регіонального самоврядування. Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування доводиться до відома заінтересованих осіб шляхом: опублікування її в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами відповідних державних органів і організацій; опублікування її в друкованих засобах масової інформації або публічного оголошення через аудіо- та аудіовізуальні засоби масової інформації; безпосереднього доведення її до заінтересованих осіб (усно, письмово чи іншими способами); надання можливості ознайомлення з архівними матеріалами; оголошення її під час публічних виступів посадових осіб.

Джерела і порядок одержання, використання, поширення та зберігання офіційної інформації державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування визначаються законодавчими актами про ці органи. Законодавчі та інші нормативні акти, що стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян, не доведені до публічного відома, не мають юридичної сили.

Правова інформація - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Джерелами

правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань. З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів всім громадянам держава забезпечує видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після набрання ними чинності

Інформація про особу - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень. Забороняється збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом. Кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї. Інформація про особу охороняється Законом.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру – це систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище. Основними джерелами цієї інформації є енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали тощо, а також довідки, що даються уповноваженими на те державними органами та органами місцевого і регіонального самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їх працівниками та автоматизованими інформаційними системами. Система цієї інформації, доступ до неї регулюються бібліотечним, архівним та іншим галузевим законодавством.

Соціологічна інформація - це документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів. Основними джерелами соціологічної інформації є документовані або публічно оголошені

відомості, в яких відображено результати соціологічних опитувань, спостережень та інших соціологічних досліджень. Соціологічні дослідження здійснюються державними органами, об'єднаннями громадян, зареєстрованими у встановленому порядку.

Джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

Сутність *соціальної інформації* полягає у тому, що вона охоплює собою всі політично і соціально значимі теми, що якоюсь мірою стосуються взаємовідносин між громадянами та відповідними соціальними інститутами. В цьому контексті можна стверджувати, що соціальна інформація безпосередньо пов'язана з владою і входить у саму її серцевину. Ф. Ферраротті визначає три сфери, де соціальна інформація знаходить свій прояв і справляє значний вплив на існування індивіда: 1) служби захисту і страхування; 2) реалізації різних варіантів розвитку; 3) пов'язана з раціональним плануванням соціальних змін.

Серед західних вчених, політиків, журналістів викликає занепокоєння те, що нові засоби масової інформації, спрямовуючи інформацію за індивідуальним замовленням різним групам споживачів, в майбутньому можуть призвести до перенасичення аудиторії інформацією, з одного боку, та до різкого подорожчання інформації - з другого. Крім того, зростаюча відокремленість аудиторії сприятиме руйнуванню колективізму, розвитку відчуження. Це становить певну небезпеку для функціонування сучасного демократичного суспільства, оскільки може привести до послаблення зацікавленості життям суспільства. Слід також відзначити, що поширення та обсяг інформації безпосередньо не визначають можливість всезагальної політичної участі. Тобто, засоби масової комунікації в суспільному житті обмежуються роллю посередника між тими, хто має владу та публікою.

11.2. Державна інформаційна політика України та шляхи її вдосконалення.

Ситуація в інформаційній сфері України характеризується постійним звуженням економічних можливостей її суб'єктів, занепадом матеріально-технічної бази. Це призводить до

кількісного та якісного погіршення стану книжкових і газетно-журнальних видавництв, телекомунікаційних мереж, ставить діяльність творчих працівників і колективів у залежність від комерційних інтересів та фінансових структур, до продукування і поширення в суспільстві небезпечної для його морального і психологічного стану інформації та псевдокультури. Внаслідок цього Уряду України слід прискорити розробку проектів основ державної інформаційної політики, законів про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України, про використання радіочастотного ресурсу України, про національну таблицю радіочастот, концепцій роздержавлення засобів масової інформації, розвитку телерадіоінформаційного простору, новітніх систем телебачення і радіомовлення.

Як зазначається в рекомендаціях учасників парламентських слухань “Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи”, існує необхідність послідовного комплексного розв’язання сучасної проблематики свободи слова та інформаційної діяльності в Україні на державному рівні. Це зумовлено тим, що недостатньою і суперечливою залишається ще законодавчо-правова база гарантування і здійснення прав громадян на свободу вираження своїх думок, на доступ до інформації, прав засобів масової інформації, журналістів, загалом, виробників творчої інформаційної продукції на вільну діяльність. Це вимагає подальшої законотворчої роботи, та розробки концепції національного інформаційного простору України. Також викликає тривогу, що наявні можливості чинного законодавства для гарантування свободи слова та інформаційної діяльності належним чином не використовуються. Мають місце факти відкритого ігнорування і порушення законів, у тому числі з боку органів державної виконавчої влади. Існує цензура (відкрита і прихована), яка спрямовується не на захист основоположних державних інтересів, а на захист інтересів та іміджу окремих політичних сил і політиків. Особливо це проявляється в галузі телебачення і радіомовлення, де виконавчою владою підтримуються односторонні програми. У громадській думці, в засобах масової інформації посилюється занепокоєння з приводу фактів перлюстрації, знищення книжкових видань минулих років, приховування від громадян інформації, якої вони потребують, тощо. Все більше

занепокоєння викликає юридична і технічна беззастережність окремих нововведень, зокрема “інтернету”, який може, з одного боку, посилити загрозу для державних таємниць, особистої конфіденційної інформації громадян, а з іншого, збільшити залежність національного інформаційного простору від зарубіжної продукції, чужої інформаційної політики.

Державна інформаційна політика - це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації.

Головними напрямками і способами державної інформаційної політики є:

- забезпечення доступу громадян до інформації;
- створення національних систем і мереж інформації;
- зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;
- забезпечення ефективного використання інформації;
- сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів;
- створення загальної системи охорони інформації;
- сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України.

Державну інформаційну політику розробляють і здійснюють органи державної влади загальної компетенції, а також відповідні органи спеціальної компетенції.

Суб'єктами інформаційних відносин є: громадяни України; юридичні особи; держава.

Суб'єктами інформаційних відносин відповідно до цього Закону можуть бути також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства.

Об'єктами інформаційних відносин є документована або публічно оголошувана інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах. Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання,

використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України.

В Україні утворено низку державних інститутів та органів, які покликані здійснювати державну політику в галузі інформації. Передусім слід відзначити: Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, Державне інформаційне агентство України, Державне агентство інформатизації України, Національну раду з питань телебачення та радіомовлення. Розглянемо їх більш докладніше.

Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, який порівняно нещодавно утворено на базі ліквідованого Міністерства інформації, є органом виконавчої влади, який забезпечує проведення у життя державної політики з питань масової інформації та видавничої справи, здійснює керівництво дорученою йому сферою управління, несе відповідальність за її стан і розвиток.

Його основні завдання передусім полягають у:

- * визначенні засад інформаційного розвитку держави;
- * виконанні актів законодавства у цій сфері;
- * координації діяльності державних засобів масової інформації та видавництв,
- * поширенні офіційної інформації з найважливіших політичних, соціально-економічних та інших суспільних процесів у державі;
- * розробці та реалізації заходів, спрямованих на підтримку засобів масової інформації, книговидання та інших виробників інформаційної продукції,
- * сприянні розвитку національного інформаційного простору;

* міжнародному співробітництву в інформаційній сфері.

Важливого значення для розвитку, якісного стану телебачення і радіомовлення України, зростання професійного, художнього та етичного рівня програм та передач телерадіоорганізацій має діяльність Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Вона створена передусім з метою реалізації та дотримання законодавства в галузі телебачення і радіомовлення та інших нормативних актів і є позавідомчим державним контролюючим органом. Склад Національної ради затверджується Верховною Радою України строком на чотири роки в кількості 8 осіб: за поданням чотирьох кандидатур Головою Верховної Ради України та чотирьох кандидатур - Президентом України. Слід особливо зазначити те, що члени Національної ради, які здійснюють свої повноваження на постійній основі, є державними службовцями і не можуть займати посади в інших державних і недержавних установах, організаціях та на підприємствах, одержувати разові винагороди за виконання робіт (крім гонорарів за творчу діяльність і позаштатну викладацьку (лекційну) роботу), займатися підприємницькою діяльністю у сфері телебачення і радіомовлення, припиняють членство в політичних партіях.

Указом Президента України “Про державну економічну підтримку вітчизняних друкованих засобів масової інформації” (від 16 квітня 1997 року, №332/97) з метою забезпечення сприятливих умов для реалізації конституційного права громадян України на свободу слова, вільний доступ до інформації, подальшого підвищення ролі вітчизняної преси у громадсько-політичному житті ухвалено: здійснювати, починаючи з 1997 р., заходи, спрямовані на державну економічну підтримку вітчизняних друкованих засобів масової інформації, засновниками яких є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, творчі спілки України, громадські організації, державні науково-дослідні установи та навчальні заклади, трудові та журналістські колективи редакцій. Таку підтримку провадити, зокрема, шляхом регулювання тарифів на

поліграфічні послуги щодо друкування, транспортних перевезень та розповсюдження газет і журналів.

Кабінету Міністрів України слід визначити перелік вітчизняних друкованих засобів масової інформації, що потребують державної економічної підтримки їх діяльності. До зазначеного переліку не включаються друковані засоби масової інформації рекламного та еротичного характеру, та такі, більш як 50 відсотків загального обсягу випуску яких становлять матеріали зарубіжних засобів масової інформації. Кабінету Міністрів України передбачати у проектах Державного бюджету України фінансування заходів щодо державної економічної підтримки діяльності друкованих засобів масової інформації.

У проєкті *Стратегії впровадження національної інформаційної політики*, слід приділити увагу таким проблемам, як:

- створення і впровадження дійових механізмів реалізації інформаційних прав і свобод громадянина, суспільства і держави, закріплених у Конституції та законах України;
- дальше вдосконалення законодавства України в інформаційній сфері;
- розвиток на основі сучасних інформаційних технологій національної інформаційної інфраструктури, вдосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади, підвищення конкурентоспроможності національних виробників інформаційного продукту, видів інформаційного виробництва;
- визначення порядку функціонування та механізмів державного контролю за супутниковими, кабельними і комп'ютерними системами передачі інформації;
- формування єдиної державної системи зв'язків з громадськістю;
- дальша лібералізація українського ринку телекомунікацій за умов гарантування реалізації національних інтересів та недопущення монополізації інформаційних ринків;
- розвиток науково-технічного та кадрового забезпечення інформаційної галузі;
- забезпечення інформаційного суверенітету України та вдосконалення системи захисту національних інформаційних ресурсів.

11.3. Законодавче забезпечення інформаційної політики в Україні.

В Україні з метою запобігання зазначених негативних явищ, створена достатня законодавча база для здійснення відповідної державної інформаційної політики, що сприятиме більш досконалому функціонуванню засобів масової інформації. Так, Закон України “Про інформацію” закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності. Беручи за основу Декларацію про державний суверенітет України і Акт проголошення її незалежності, Закон стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації.

Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” створює правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні, встановлює державні гарантії їх свободи відповідно до Конституції України, Закону України “Про інформацію” та інших актів чинного законодавства і визнаних Україною міжнародно-правових документів. У цьому Законі під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію.

Свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до цього Закону означають право кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації. Друковані засоби масової інформації є вільними. Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації. Не допускається вимога попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються друкованими засобами масової інформації, а також заборона поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором поширюваної інформації чи дала інтерв'ю.

Держава гарантує економічну самостійність та забезпечує економічну підтримку діяльності друкованих засобів масової інформації, запобігає зловживанню монопольним становищем на ринку з боку видавців і розповсюджувачів друкованої продукції. Заходи, спрямовані на забезпечення економічної підтримки діяльності друкованих засобів масової інформації, та органи державної виконавчої влади, які здійснюють цю підтримку, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Неприпустимість зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації. Друковані засоби масової інформації в Україні не можуть бути використані для: поширення відомостей, розголошення яких забороняється статтею 46 Закону України “Про інформацію”; закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропаганди війни, насильства та жорстокості; розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі; розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення інших кримінально караних діянь.

Забороняється використання друкованих засобів масової інформації для: втручання в особисте життя громадян, посягання на їх честь і гідність; розголошення будь-якої інформації, яка може призвести до вказання на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди і згоди його представника.

Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” визначає правові, економічні, організаційні засади державної підтримки засобів масової інформації та соціального захисту журналістів. Як складова частина законодавства України про свободу слова та інформаційну діяльність цей Закон посилює систему правового регулювання в інформаційній сфері засобів масової інформації розглядається сукупність правових, економічних, соціальних, організаційних та інших заходів державного сприяння зміцненню і розвитку інформаційної галузі, її інфраструктури.

Закон України “Про видавничу справу” визначає загальні засади видавничої справи, регулює порядок організації та провадження видавничої діяльності, розповсюдження

видавничої продукції, умови взаємовідносин і функціонування суб'єктів видавничої справи. Відповідно до Конституції України цей Закон покликаний сприяти національно-культурному розвитку українського народу, громадян України всіх національностей, утвердженню їх духовності та моралі, доступу членів суспільства до загальнолюдських цінностей, захисту прав та інтересів авторів, видавців, виготовлювачів, розповсюджувачів і споживачів видавничої продукції.

Закон України “Про телебачення і радіомовлення” відповідно до Закону України "Про інформацію", регулює діяльність телерадіоорганізацій на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань.

У Законі України “Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України” зазначається, що з метою всебічного задоволення потреб суспільства в оперативній інформації, забезпечення плюралістичного характеру мовлення, зважаючи на національні традиції, морально-етичні принципи Українського народу, створюється система Суспільного телебачення і радіомовлення України, яка діє на основі Конституції України, Закону України “Про інформацію”, Закону України “Про телебачення і радіомовлення”, інших законів, що регламентують діяльність телерадіоорганізацій як суб'єктів інформаційної і господарської діяльності, та цього Закону. Суспільне телерадіомовлення - це телерадіоорганізація зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної і неприбуткової системи масової комунікації, яка є об'єктом права власності Українського народу і діє згідно з єдиною програмною концепцією.

11. 4. Інформаційна безпека України.

Основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси. До інформаційних ресурсів України входить вся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення. Україна самостійно формує інформаційні ресурси на своїй території і вільно розпоряджається ними, за винятком випадків, передбачених законами і

міжнародними договорами. Інформаційний суверенітет України забезпечується: виключним правом власності України на інформаційні ресурси, що формуються за рахунок коштів державного бюджету; створенням національних систем інформації; встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України; використанням інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами.

Як приклад, розглянемо державну телемережу “Уорлднет”, яка з’явилася на європейському аудіовізуальному ринку в 1985 р. Ця супутникова телемережа, знаходиться в безпосередньому підпорядкуванні головної пропагандистської установи США - ЮСІА (Об’єднана інформаційна система Америки) і здійснює свої регулярні телепередачі за допомогою супутників зв’язку, спрямованих також і на Європу. Ці програми приймаються у 36 американських представництвах Західної Європи і пропонуються для використання національним телекомпаніям, кабельним мережам тощо.

Як зазначають німецькі дослідники діяльності цієї телемережі, з часу створення супутникової телевізійної системи “Уорлднет” у розвитку ЮСІА розпочався новий етап. Перша передача з використанням цієї системи відбулася у листопаді 1983 р., і з того часу у своїй пропагандистській політиці ЮСІА все більше уваги приділяє використанню можливостей супутникових комунікаційних систем. Основним призначенням “Уорлднет” є впровадження програми “Публічної дипломатії”, що була прийнята ще за часів президента Р.Рейгана, сутність якої полягає в інформуванні світової громадськості про різні аспекти життя Америки. Так, директор відділу телебачення і фільмів ЮСІА О. Снайдер в одному з своїх виступів підкреслив взаємозв’язок між інформаційною політикою, яка проводиться цією установою, та забезпеченням стратегічних інтересів США на світовій арені.

У започаткованій ще за часів правління Р. Рейгана глобальній пропагандистській кампанії Західна Європа з самого початку вважалася основним об’єктом інформаційного впливу. Можливості, що мають у розпорядженні “Уорлднет”, дозволяють американським політикам та різним експертам встановлювати безпосередній контакт з засобами масової

комунікації, а також з провідними представниками громадськості різних країн. Так, колишній директор ЮСІА в своїй статті, опублікованій в бельгійському журналі “Вестерн уорлд”, відзначив, що в майбутньому комунікаційні зв’язки між Західною Європою та США можуть виявитися для НАТО значно важливішими, аніж “зчеплення” США та його західноєвропейських союзників за допомогою розміщення ракет “Першинг-2” і крилатих ракет наземного базування .

При складанні програм для телемережі “Уорлднет” ЮСІА координує свою діяльність з іншими зовнішньополітичними відомствами, а також приватними організаціями, які також займаються пропагандою американського образу життя та американської системи цінностей за кордоном. Технічні можливості “Уорлднет” дозволяють цій телемережі мати вихід на величезну аудиторію телеглядачів за межами національної території США. Все це дало підставу керівництву ЮСІА заявити, що система “Уорлднет” за три роки охопила аудиторію понад 4 млрд. глядачів і її програми викликали стільки відгуків в закордонній пресі, що з цим неможна порівняти реакцію на діяльність ЮСІА у світовій пресі за повних 30 років.

У цьому контексті є показовим кількість годин телевізійних програм, що транслюються в Латинській Америці та країнах Карібських островів. Тут особливу увагу слід звернути на перевагу зарубіжних і приватних програм над національними, а також на незначну частку освітніх і культурних програм порівняно з розважальними (див. табл.).

Співвідношення телевізійних годин між приватними, національними та зарубіжними каналами Латинської Америки

	Приват-ні	Націона-льні	Зару-біжні	Всього	Прива-тні (%)	Наці-ональні (%)	Зару-біжні (%)	Всього (%)
Розважальні програми	1 134.3	848.3	2 285.4	4 268.0	26.58	19.88	53.55	100.00
Новини	600.6	276.6	18.9	896.1	67.02	30.87	2.11	100.00
Освіта/ культура	136.0	71.4	93.7	301.1	45.17	23.71	31.12	100.00
Релігійні програми	43.1	7.7	16.5	67.3	64.04	11.44	24.52	100.00
Інші	101.05	42.2	12.5	156.2	64.98	27.02	8.00	100.00
ВСЬОГО	2 015.5	1 246.2	2 427.0	5 688.7	35.43	21.91	42.66	100.00

Комісія з питань інформаційної безпеки (згідно Указу Президента України “Про Положення про Комісію з питань інформаційної безпеки” від 27 березня 1998 р., №224/98) створена як дорадчий орган, з метою забезпечення розроблення пропозицій щодо реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки [234]. Основними завданнями Комісії є: розроблення концептуальних засад та проектів рішень з питань забезпечення інформаційної безпеки України; підготовка пропозицій щодо організації та координації діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки, контроль за її здійсненням тощо.

Концепція технічного захисту інформації в Україні (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. №1126) визначає основи державної політики у сфері захисту інформації інженерно-технічними заходами. Технічний захист інформації є складовою частиною забезпечення національної безпеки України. Впровадження в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства та держави інформаційних технологій зумовило поширення великих масивів інформації в обчислювальних та інформаційних мережах на значних територіях. За відсутності вітчизняних конкурентноспроможних інформаційних технологій надається перевага технічним засобам оброблення інформації та засобам зв'язку іноземного та спільного виробництва, які здебільшого не забезпечують захист інформації. Комунікаційне обладнання іноземного виробництва, яке використовується у мережах зв'язку, передбачає дистанційний доступ до його апаратних та програмних засобів, у тому числі з-за кордону, що створює умови для несанкціонованого впливу на їх функціонування і контролю за організацією зв'язку та змістом повідомлень, які пересилаються.

За таких умов створилися можливості витоку інформації, порушення її цілісності та блокування. Витік інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, конфіденційної інформації, що є власністю держави, - це одна з основних можливих загроз національній безпеці України в інформаційній сфері. Загрози безпеці інформації в Україні зумовлені:

* невиваженістю державної політики в галузі інформаційних технологій, що може призвести до безконтрольного та неправомочного доступу до інформації та її використання;

* діяльністю інших держав, спрямованою на одержання переваги в зовнішньополітичній, економічній, військовій та інших сферах;

* недосконалістю організації в Україні міжнародних виставок апаратури різного призначення (особливо пересувних) та заходів екологічного моніторингу, що може використовуватися для здобування інформації розвідувального характеру;

* діяльністю політичних партій, суб'єктів підприємницької діяльності, окремих фізичних осіб, спрямованою на одержання переваги у політичній боротьбі та конкуренції;

* злочинною діяльністю, спрямованою на протизаконне одержання інформації з метою досягнення матеріальної вигоди або нанесення шкоди юридичним чи фізичним особам;

* використанням інформаційних технологій низького рівня, що призводить до впровадження недосконалих технічних засобів із захистом інформації тощо.

Принципами формування і проведення державної політики у сфері технічного захисту інформації є: дотримання балансу інтересів особи, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність; єдність підходів до забезпечення цього захисту, які визначаються загрозами безпеці інформації та режимом доступу до неї; комплексність, повнота та безперервність його заходів; відкритість нормативно-правових актів та нормативних документів з питань такого захисту, які не містять відомостей, що становлять державну таємницю тощо.

Основними напрямками державної політики у сфері технічного захисту інформації, які зумовлені пріоритетністю національних інтересів і мають на меті унеможливлення реалізації загрози для інформації, виступають:

* її нормативно-правове забезпечення: удосконалення чинних та створення нових нормативно-правових актів щодо захисту інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, конфіденційної інформації, що належить державі;

* розроблення нормативно-правових актів щодо захисту відкритої інформації, важливої для особи, суспільства та держави;

* удосконалення правових механізмів організаційного забезпечення технічного захисту інформації;

* удосконалення нормативно-правових актів щодо умов і правил провадження діяльності у сфері технічного захисту інформації;

* удосконалення нормативно-правових актів щодо здійснення контролю за імпортом з метою впровадження в Україні іноземних інформаційних технологій з захистом інформації та засобів забезпечення цього захисту тощо.

Іншим Указом Президента України “Про Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні” (від 22 травня 1998 р., №505/98, із змінами, внесеними згідно з Указом Президента №1019/98 від 15.09.98) визначається порядок здійснення криптографічного захисту інформації з обмеженим доступом, розголошення якої завдає (може завдати) шкоди державі, суспільству або особі. Під криптографічним захистом розуміється вид захисту, що реалізується за допомогою перетворень інформації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо; засобом криптографічного захисту інформації може бути програмний, апаратно-програмний, апаратний або інший засіб, призначений для криптографічного захисту інформації; криптографічна система являє собою сукупність засобів криптографічного захисту інформації, необхідної ключової, нормативної, експлуатаційної, а також іншої документації (у тому числі такої, що визначає заходи безпеки), використання яких забезпечує належний рівень захищеності інформації, що обробляється, зберігається та (або) передається; під системою криптографічного захисту інформації розглядається сукупність органів, підрозділів, груп, діяльність яких спрямована на забезпечення криптографічного захисту інформації, та підприємств, установ і організацій, що розробляють, виробляють, експлуатують та (або) розповсюджують криптосистеми і засоби криптографічного

захисту інформації. Державну політику щодо криптографічного захисту інформації відповідно до Указу Президента України реалізує Головне управління урядового зв'язку Служби безпеки України.

В Указі Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року "Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України" визнається незадовільним стан виконання Кабінетом Міністрів України, Державним комітетом інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, Державним комітетом зв'язку та інформатизації України Указів Президента України від 21 липня 1997 року N 663 "Про рішення Ради національної безпеки оборони України від 17 червня 1997 року "Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин", від 14 липня 2000 року N 887 "Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади", від 31 липня 2000 року N 928 "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні", вимог Закону України "Про Національну програму інформатизації України", доручень Президента щодо створення та забезпечення функціонування національного каналу супутникового іномовлення.

Слід розробити проект Концепції національної інформаційної політики та інформаційної безпеки України; розробити заходи щодо оптимізації системи державних органів, які реалізують інформаційну політику, забезпечивши чітке розмежування повноважень і налагодження їх взаємодії та координації, створення організаційної структури системи забезпечення інформаційної безпеки;

розробити пропозиції щодо створення захищеної інформаційно-телекомунікаційної системи органів державної влади, яка б надавала телекомунікаційні послуги, передбачивши заходи щодо прискорення розробки вітчизняних засобів криптографічного та технічного захисту інформації;

затвердити Програму створення та розгортання вітчизняного виробництва засобів захисту інформації, національної захищеної інформаційної системи, захищених систем електронного документообігу та електронного цифрового підпису, сертифікації технічних і програмних засобів інформатизації на відповідність вимогам інформаційної безпеки;

подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах", передбачивши в ньому, зокрема: - вимоги та правила захисту в електронних мережах інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, захист якої гарантується державою; обов'язкові умови захисту інформації в державних інформаційно-телекомунікаційних системах при наданні послуг із передачі даних, у тому числі з використанням мережі Інтернет;

розробити пропозиції щодо кодифікації законодавства в галузі інформаційних відносин тощо.

Службі безпеки України слід розробити пропозиції щодо вдосконалення роботи з протидії інформаційним агресіям та спеціальним інформаційно-пропагандистським операціям, здійснюваним проти України іноземними спецслужбами. Утворити Міжвідомчу комісію з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, на яку покласти функції координації виконання заходів щодо забезпечення формування і захисту національного інформаційного простору, безпеки у цій сфері, розроблення і підготовки проектів відповідних нормативно-правових актів.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Закон України “Про бібліотеки і бібліотечну справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995, №7, ст.45) (Вводиться в дію Постановою ВР №33/95-ВР від 27.01.95 ВВР 1995, №7, ст.46).
3. Закон України “Про видавничу справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №32, ст.206).
4. Закон України “Про вищу освіту” // Освіта. – 2002. – 20 – 27 лютого.
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” // Голос України, - 2002. – 5 березня.
6. Закон України “Про внесення змін до Основ законодавства України про культуру” // Уряд. кур’єр. – 2001. – 31 жовтня.
7. Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №50, ст. 302).
8. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1993, №1, ст.1) (Вводиться в дію Постановою ВР №2783-12 від 16.11.92, ВВР 1993, №1, ст. 2) (Із змінами, внесеними згідно із Законами №3582-12 від 11.11.93, ВВР 1993, №46, ст.427 №70/97-ВР від 14.02.97, ВВР 1997, №15, ст.115).
9. Закон України “Про загальну середню освіту” // Закон України офіційне видання, 1999.
10. Закон України “Про інформацію” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1992, №48, ст.650) (Вводиться в дію Постановою ВР №2658-12 від 02.10.92, ВВР 1992, №48, ст.651).
11. Закон України “Про кінематографію” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 22, ст.114).
12. Закон України “Про мови”(Україна: інформація і свобода слова, 1996; с.378).
13. Закон України “Про музеї та музейну справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995, №25, ст. 191) (Вводиться в дію Постановою ВР №250/95-ВР від 29.06.95, ВВР 1995, №25, ст. 192).

14. Закон України “Про освіту” // Відом. Верховної Ради України, 1991. - № 34. – ст. 451; 1993. – № 10. - ст. 76; № 26. – ст. 277; 1994. - № 29. – ст. 258; № 45. – ст. 404; 1996. - № 21. – ст. 84.
15. Закон України “Про професійних творчих працівників та творчі спілки” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №52, ст.312).
16. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” // 1996 р.с.378
17. Закон України “Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №45, ст.284).
18. Закон України “Про телебачення і радіомовлення” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1994, №10, ст.43) (Вводиться в дію Постановою ВР №3760-12 від 21.12.93, ВВР 1994, №10, ст.44).
19. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 28, ст.223
20. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, N 12, ст.165)
21. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N 9, ст.56) (Вводиться в дію Постановою ВР N 52/95-ВР від 10.02.95, ВВР, 1995, N 9, ст.57) (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 1069-XIV (1069-14) від 21.09.99, ВВР, 1999, N 45, ст.400)
22. Закон України «Про Національну програму інформатизації» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, N 27-28, ст.181).
23. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 48, ст.253)
24. “Основи законодавства України про культуру” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1992, №21, ст.294) (Вводиться в дію Постановою ВР №2141-12 від 19.02.92, ВВР 1992, №21, ст.295) (Із змінами, внесеними згідно із Законами №183/94-ВР від 23.09.94, ВВР 1994, №41, ст.376, №498/95-ВР від 22.12.95, ВВР 1996, №3, ст. 11, №608/96-ВР від 17.12.96, ВВР 1997, №8, ст. 62).
25. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджена Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав.
26. Про деякі заходи щодо захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних: Указ Президента України (від 24 вересня 2001 року N 891/2001 (891/2001).
27. Про деякі заходи щодо захисту інтересів держави в інформаційній сфері: Указ Президента України (м. Київ, 22 квітня 1998 р., №346/98).

28. Про додаткові заходи щодо державної підтримки розвитку фізичної культури і спорту в Україні: Указ Президента України від 8 листопада 2002 р. № 998 // Уряд. кур'єр. – 2002. – 13 лист.
29. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 9 жовт. 2001 р. № 941 // Освіта. – 2001. – 10 – 17 жовтня.
30. Про національні заклади культури: Указ Президента України (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента №58/96 від 15.01.96, №308/97 від 08.04.97).
31. Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій: Указ Президента України від 21 березня 2002 р. № 279 // Уряд. кур'єр. – 2002. – 29 березня.
32. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 р.: Указ Президента України від 24 травня 2000 р. № 717 //
33. Про Положення про Комісію з питань інформаційної безпеки: Указ Президента України (м. Київ, 27 березня 1998 р., №224/98)
34. Про Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні: Указ Президента України (м. Київ, 22 травня 1998 р., №505/98, Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента №1019/98 від 15.09.98).
35. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України": Указ Президента України (від 31 жовтня 2001 року, N 1193/2001).
36. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 р.: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2002. – 412 с.
37. Європейський вибір: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. – 2002 рік. – К.: Преса України, - 2002. – 96 с.
38. Кучма Л.Д. Україна – є. Україна – буде! Доповідь на урочистих зборах з нагоди 5-ї річниці незалежності України (23 серп. 1996 р.) // Уряд. кур'єр. - 1996. – 29 серп.
39. Кучма Л.Д. Виступ на Всеукраїнських зборах працівників культури (23 березня 2000 р.) // Кучма Л.Д. Вірю в український народ. – К.: - С. 473 – 476.
40. Кучма Л.Д. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 –2004 рр. // Націю звеличують великі цілі і діла. - К.: Преса України, 2000. – С. 23 – 94.
41. Кучма Л.Д. Україна: підсумки соціально-економічного розвитку та погляд у майбутнє. Виступ Президента України на науковій конференції 16 лист. 2000 р. // Уряд. кур'єр. - 2000. - 18 лист.

42. Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть: Заключне слово Президента України Л.Д.Кучми на науково-практичній конференції 16 червня 2001 року // Уряд. кур'єр. - 2001. - 19 черв.
43. Кучма Л.Д. Українська держава – це наша велика єднальна сила: Виступ на III Всесвітньому форумі українців 18 серп. 2001 р. // Уряд. кур'єр. – 2001. – 21 серп.
44. Кучма Л.Д. Освіченість, інтелект, творчий потенціал особистості – наріжний камінь прогресу цивілізації: Виступ Президента України на II Всесвітньому з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 р. // Уряд. кур'єр. – 2001. – 10 жовт.
45. Державна програма розвитку української культури на 1999-2005 р. (проект) // Культура і життя. - 1998. - № 42 (21 жовтня).
46. Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки // Офіційний вісник України. – 2002. - № 18. С.
47. Програма діяльності Кабінету Міністрів України // Уряд. кур'єр. – 2002. – 12 червня.
48. Про концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури. (Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р., № 675.) // Орієнтир: Документи, 31 липня 1997 р. - №138-139. - С. 9-10.
49. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи. Проект // Освіта. – 2000. - 30 серп. – 6 вересня.
50. Концепція державної культурної політики України (основні положення): Затв. Постановою Колегії Мін. культури України №10/3 від 27.10.94.- К., 1994.
51. Концепція національної інформаційної політики. Проект // Уряд. кур'єр. – 2002. – 7 серп.
52. Концепція розвитку гуманітарної сфери України. Проект. – К., 2000. – 134 с.
53. Концепція технічного захисту інформації в Україні (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. №1126).
54. Положення “Про Державний реєстр національного культурного надбання” (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р., №466).
55. Положення “Про Комісію з питань відтворення видатних пам'яток історії та культури при Президентові України” (затверджено Указом Президента України від 12 березня 1996 року №180/96).
56. Положення про атестацію наукових працівників (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р., № 1475).
57. Положення про Вищу атестаційну комісію України (Затверджено Указом Президента України від 25 лютого 1999 року N 216/99)

58. Положення про Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені О. Гончара (Затверджено Указом Президента України від 31 липня 1996 року №620/96).
59. Положення про Державний комітет зв'язку та інформатизації України (Затверджено Указом Президента України від 3 червня 1999 року N 601/99).
60. Положення про Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України (Затверджено Указом Президента України від 25 липня 2000 року N 919/2000).
61. Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (затверджено Указом Президента України від 13 серпня 1999 року N 987/99)
62. Положення про Міністерство освіти і науки України (Затверджено Указом Президента України від 7 червня 2000 року N 773/2000)
63. Порядок захисту державних інформаційних ресурсів у інформаційно-телекомунікаційних системах (Затверджено 24 грудня 2001 р. N 76).
64. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. N 644)
65. Постанова Верховної Ради України “Про рекомендації учасників парламентських слухань “Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №22, ст. 162) - м. Київ, 25 квітня 1997 року. №236/97-ВР).
66. Андрущенко В. Вийти за межі моделі “розвитку навздогін” // Віче. – 2001. - № 10. - С. 78 – 90.
67. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз. – К.: Знання України. – 2002. – 578 с.
68. Бондаренко В. До питання про необхідність удосконалення Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” // Релігія і закон: проблеми правового врегулювання державно-церковних відносин: Зб. матеріалів. –К.: “ВП”, 2002. – С. 5 –16.
69. Валевський О., Здіорук С., Кремень В. та ін. Гуманітарна політика для України: стратег. вибір // Віче. – 1996. - № 8. – С. 22 –30.
70. Вечерський В. Державна політика в сфері охорони історико-культурної спадщини // Хроніка 2000. - 1998. - № 27/28. - С. 590-591.
71. Гладун З.С. Державне управління в галузі охорони здоров'я. – Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. – с.
72. Гриценко О. Культурна політика: Концепції й досвід: Навч. посібник. - К.: Вид-во Інституту держ. управ. при Каб.Мін. України. - 1994. - 60с.

73. Гриценко О. Українська популярна культура як об'єкт дослідження // Сучасність. - 1997. - №10. - С.138-144.
74. Гудзик К. Поєднання непеєднуваного. Українська освіта очима німецького дослідника // День. - 2001. - 16 лист.
75. Дзюба І. "Культура - це самовідтворення нації в часі та просторі" // "Літературна Україна". - 2000. 13 квіт.
76. Дзюба І. Сучасна мовна ситуація в Україні // Уряд. кур'єр. - 2000. - 20 квіт.
77. Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього // Уряд. кур'єр. - 2002. - 18 січ.
78. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. - К., 1993. - 807 с.
79. Свтух В.Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. - К.: "Фенікс", 1997. - 216 с.
80. Свтух В.Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. - К.: "Стилос", 2001. - 206 с.
81. Єленський В. Нешкідливий закон // Дзеркало тижня. - 2001. - 28 квіт.
82. Жулинський М.: "Ми й досі на перехресті невільництва й свободи" // Слово Просвіти. - 2001. - 16 лист.
83. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2000 рік (м. Київ, 23 лютого 2001 року).
84. Канак Ф. Національна ідея у її втіленнях // Розбудова держави. - 1998. - № 7 - 8. - С. 40 - 47.
85. Касаткина Н.В. От маргинализации до интеграции: стратегия аккультурации в различных группах национальных меньшинств Литвы // Этническая психология и общество / Под ред. Н.М.Лебедевой. - М., 1997, - С. 289 - 305.
86. Касаткина Н.В. Стратегия аккультурации в этнических группах Литвы // Integracija un Etnopolitika. - Riga: Jumava, 2000. - С. 77-93.
87. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала // Уряд. кур'єр. - 2000. - 26 лют.
88. Кремень В.Г. Доповідь на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти 8 жовт. 2001 р. // Освіта. - 2001. - 10 - 17 жовт.
89. Лановенко О. Будь-яке суспільне відродження починається з формування нової ідеології // Віче. - 2000. - № 3. - С. 3 - 9.

90. Лановенко О. Загальна гуманітарна криза в Україні і можливі стратегії її подолання // Концептуальні засади реформування політичної системи в Україні. Стан і перспективи розвитку політичних наук. матеріали “круглого столу”, Київ, 13 квіт. 2001 р. - К.: Вид-во УАДУ. – 2001. С. 195 – 199.
91. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – Відень, 1926. – XLVIII + 580 с.
92. Литвин В. Українська культура й освіта в контексті суспільних трансформацій // Уряд. кур’єр. – 2002. – 24 верес.
93. Луговий В.І. Управління освітою. Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Держ.управління.” - К.: Вид-во УАДУ, 1997. - 302с.
94. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія: Навч. посібник / За заг.ред. М.В.Туленкова. – К.: МАУП, 1998. – 276 с.
95. Невідкладні заходи щодо запобігання вивезенню за межі України предметів національного культурного надбання (затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 30 листопада 1998 р. №1888, м. Київ).
96. Освіта України. Інформаційно-аналітичний огляд. / За заг. ред. В.Г.Кремня. – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2001. – 224 с.
97. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 472с.
98. Охорона громадського здоров’я: управлінські аспекти: Навч.посібник (Л.Жаліло, І.Солоненко, Б.Волос та ін.) Кер. авт. кол. Л.Жаліло. – Вид-во УАДУ, 2001.
99. Пиріг Л. Охорона здоров’я в державній й політиці України на сучасному етапі // Укр. мед. вісті. – 1997. - № 1.
100. Права людини в Україні: Інформаційно-аналіт. Бюл. Укр.-амер. Бюро захисту прав людини. – Вип. 21. – К., 1998. – 455 с.
101. Проекты законов о языках – экспертный анализ: Материалы «круглого стола» / Фонд поддержки русской культуры в Украине; Науч. Ред. Н.А.Шульга. – К., 2000. – 216 с.
102. Про підсумки діяльності Національної академії наук України в 2000 році та основні напрями її роботи в сучасних умовах. Доповідь президента НАН України академіка Б.Є.Патона на сесії Загальних зборів Національної академії наук України 7 квітня 2001 року //Наука та наукознавство. – №2, 2001. - С. 19 –30.
103. Радиш Я.Ф. Державне управління охороною здоров’я в Україні: генезис, проблеми та шляхи реформування: Моногр. / Передмова і заг. ред. – проф. Н.Р.Нижник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 360 с.
104. Релігія і влада: Церква в контексті побудови громадянського суспільства в Україні: 36. матеріалів до засідання “круглого столу”. – К., 1999. – 82 с.

105. Рюс, Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки: Пер. з фр. В.Шовкун. - К.: Основи, 1998. - 699 с.
106. Ситник П.К. Гуманістичні засади консолідації українського суспільства. – К.: Націон. Ін-т стратегічних досліджень, 1996. – 44 с.
107. Скаленко О. Рятівний потенціал національної ідеї // Сучасність. – 1997. - № 10. – С. 74 – 80.
108. Скуратівський В.А. Етносоціальна культура як саморегульована система: Навч. посібник. - К., 1993, - 200 с.
109. Скуратівський В.А. Конституційні основи духовної сфери життєдіяльності суспільства і людини // Конституція України - Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук-метод рекомендації: 2-е вид., - К., Вид-во УАДУ. - 1998. – 224 с.
110. Скуратівський В.А. Концептуальні засади гуманітарної політики // Вісник УАДУ. - 1996. - № 2. – С.
111. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика: Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління”. - К.: Вид-во УАДУ. - 1997. – 360 с.
112. Соціальна експертиза в Україні: методологія, методика, дослід впровадження / за ред. Ю.І.Сасенка. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2000. – 194 с.
113. Соціальна медицина і організація охорони здоров'я: Підруч. / За ред. Н.І.Кольцової, О.З.Децик. – 2-е вид., перероб. і доп. – Івано-Франківськ, 1999.
114. Статистичний щорічник України за 2000 р. - С.465-477.
115. Трощинський В.П. Етнополітика держави // Україна: утвердження незалежної держави (1991 - 2001) / під ред. В.М.Литвина. – К.: “Альтернативи”, 2001. – С. 373 – 398.
116. Трощинський В.П. та ін. Європейський орієнтир етнонаціональної політики України. – Бюлетень Держкомнацміграції України. – 1999. - № 3. – 135 с.
117. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К.: “Альтернативи”, 1999. – 352 с.
118. Українське суспільство 1994 – 2001. Результати опитування громадської думки. – К.: МІА – “Подія”, 2001. – 128 с.
119. Українсько-російські відносини: гуманітарний вимір: Наук. збірник. – К.: Націон. Ін-т укр.-рос. Відносин, 1998. – 156 с.
120. УСЕ – Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. Ради член-кореспондент НАНУ М.Попович. – К.: Ірина, 1999, -
121. Філософія: Навч. пос. За ред. д. філос. н., проф. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.

122. Церква і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин // Нац. Безпека і оборона. – 2000. - № 10. – С. 2- 65.
123. Чернецький Ю. Про шкідливість стереотипів // Уряд. кур'єр. – 2002. – 1 берез.
124. Чукут С.А. Генеза духовної культури (управлінський вимір). – К.: УАДУ, 1999. – 256с.
125. Чукут С.А. Духовна культура в гуманітарній політиці України // Програма “Україна - 2010”: Консолідація українського суспільства: реалії, перспективи: Науково-методичний посібник. - К.: Вид-во УАДУ, 1999. - С. 47-80.
126. Чукут С.А. Європейський досвід удосконалення культурної політики в контексті розбудови Української держави // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура (теорія і практика). - Київ, 1999. - С. 25-43.
127. Чукут С.А. Основні аспекти реформування культурної політики в Україні в контексті світового досвіду //Збірник наукових праць УАДУ. - 1999. - № 2. - С. 164-169.
128. Чукут С.А. Охорона культурної спадщини як актуальна проблема сьогодення // Збірник наукових праць УАДУ. - 1999. - №1. - С. 92-96.
129. Чукут С.А. Реалізація державної культурної політики як пріоритетний напрям розвитку гуманітарної сфери // Україна: поступ у ХХІ століття: Науково-методичні поради лектору. - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - С. 200-210.
130. Шморгун О. Основний зміст поняття “українська національна ідея” // Розбудова держави. – 1997. - № 6. – С. 10 –19.
131. Що таке світова спадщина? // Кур'єр Юнеско: Світова спадщина. Зберегти для нащадків. - листопад, 1997 р. - С. 31-33.
132. Ярменчук А.Д. Менеджеру здравоохранения. Теория искусства управления: В 2 ч. – Ч 1: Частные проблемы. – К., 1991. – с.
133. Anastasyev N. Cultural policies in post-Soviet Russia // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - P. 160-174.
134. Armstrong J.A. Ukrainian Nationalism. – New York & London, 1963. – P.20
135. First European Community framework programme in support of culture (2000-2004) // Official Journal of the European Communities. - С 359/29. - 23.11.98. - p. 29-42.
136. World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - 488 p.